

Araştırma Makalesi/Research Article

Şırnak Yöresel Üzüm Çeşitlerinin Bazı Özelliklerinin Belirlenmesi

Mehmet Settar Ünal*

Şırnak Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Şırnak
*Sorumlu yazar: munal62@hotmail.com

Geliş Tarihi: 20.05.2020

Kabul Tarihi: 09.12.2020

Öz

Bu çalışma, 2018-2019 yılında Şırnak ili merkez ilçe, Uludere, Beytüşşebab, Güçlükonak, Silopi ve Cizre yöresi bağ alanlarında yetiştirilen yerli üzüm çeşitlerinin ve bunların kısa özelliklerinin tespit edilmesi amacıyla yürütülmüştür. Bu amaçla, uygulanan bağcılık tekniği ve üzüm çeşitleri hakkında yöre bağcılarında bilgi alınmış; hasattan hemen önce çeşitlerin bazı özellikleri belirlenmiş ve fotoğraflar çekilmiş; alınan salkım ve yaprak numuneleri bozulmayı önlemek için buzluk içerisinde laboratuvara getirilerek analizleri yapılmıştır. Projede; yetiştirilen çeşitlerin sinonimleri, şekil, renk, ağırlık, kabuk kalınlığı gibi tane özellikleri, salkım iriliği ve sıklığı, sırada kuru madde ve asit miktarı ile pH, sıra randımanı, olgunluk zamanı, kullanım amacı ve yaygınlık durumu incelenmiştir. Söz konusu bu özelliklerin belirlenmesinde IBPGR, OIV ve UPOV tarafından yayınlanan 'Descriptors for Grape' adlı yayından da yararlanılmıştır. Söz konusu çeşitlerin genellikle eylül ayı içerisinde hasat edildiği ve sofralık olarak değerlendirildiği, ayrıca Kıtılnefis ve Kerküş çeşitlerinin yörede en fazla yetiştirildiği belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı; iklim yapısı olarak bağcılığa elverişli olan, ancak ana kadar önemli bir çalışma yapılamayan ilin mahalli üzüm çeşitlerini ve bazı özelliklerini tespit etmek suretiyle katma değeri yüksek olabilecek çeşitleri üretime kazandırmak ve yine her biri değerli birer gen kaynağı olan bu çeşitleri muhafaza altına alarak kayıp olmalarını önlemektir.

Anahtar Kelimeler: Şırnak, Üzüm, Fenolojik dönemler, Değerlendirme şekilleri

Determination of Some Characteristics of Grape Varieties Grown in Şırnak Region Abstract

This study was carried out in 2018-2019 to determine the local grape cultivars grown in the vineyards of Şırnak city center, Uludere, Beytüşşebab, Güçlükonak, Silopi and Cizre region and their short characteristics. For this purpose, it was get information about applied the viticulture technique and grown grape Varieties from the local vine growers; some of the grape Varieties were determined and photographs were taken just before the harvest. The bunch and leaf samples taken were brought to the laboratory in the freezer to prevent deterioration and analyzed. In the project, it was examined characteristics such as cultivar synonym, berry characteristics (shape, color, weight, skin thickness), bunch size and compactness, dry matter, acid, pH, must yield, time of harvest, purpose of use and prevalence of the grape Varieties grown in region. The publication named 'Descriptors for Grape' published by IBPGR, OIV and UPOV was also used in determining these features. While the mentioned Varieties are generally harvested and harvested in September, Kıtılnefis and Kerküş Varieties are grown the most in the region. The aim of this study was to determine some features of local grape cultivars grown in the province, which is suitable for viticulture as a climate structure, to bring the Varieties that may have high added value to production and to protect these varieties as a source of genes.

Keywords: Şırnak, Grape, Phenological periods, Evaluation forms

Giriş

Ülkemiz, birçok meyve türünün anavatanı ve meyve yetiştiriciliğinin beşiği konumunda olup meyve yetiştiriciliğinde önem arzeden üzüm, elma, armut, ayva, antepfıstığı, vişne, kiraz, erik, fındık, badem, kestane, incir ceviz, nar gibi çoğu meyve türünün ortaya çıktığı yerdir. Bu meyve türleri dışında ahududu, böğürtlen, muşmula, kuşburnu, alıç, keçi boynuzu, üvez, melengiç ve mahlep gibi yabancı meyve türlerine de rastlanabilmektedir (Gerçekçioğlu, 2008).

Yeryüzünde yaygın olarak kültürü yapılan asma (*V. vinifera* sp. *sativa*), *Vitis* cinsi içerisinde yer alan en önemli türdür ve yetiştiriciliği yapılan üzüm çeşitlerinin çok önemli bir bölümünü teşkil etmektedir (Çelik, 2011).

Anadolu, binlerce yıl içerisinde çok zengin bir asma çeşit/tip potansiyeline sahip olmuş, bağcılık ilk önce bu bölgede başlayıp buradan tüm dünyaya yayıldığı için üzümün anavatanı olarak kabul edilmektedir (Ağaoğlu, 2006; Anonim, 2012; Uysal ve ark., 2016).

Ayrıca ülkemizin zengin bir üzüm çeşit potansiyeline sahip olduğu moleküler genetik araştırmalar ile de desteklenmiştir. Yaklaşık 10 ülkeden 1200 kültür çeşidi ve yabani asma üzerinde yürütülen SSR analiz sonuçları, Anadolu'nun bağcılık kültürünün merkezlerinden biri olduğunu ve yabani asma popülasyonundaki zenginliğin en fazla bu bölgede olduğunu göstermektedir (Ergül ve ark., 2006).

Ülkemizde Ampelografi terimine Cumhuriyet'ten sonra ilk kez 1926 yılında ders notlarının bir araya getirilmesiyle hazırlanan ve 1938 yılında yeni harflerle genişletilerek ikinci baskısı yayınlanan bu kitapta rastlanıldığı bildirilmektedir (Serhat, 2016).

Ülkemiz için ekonomik açıdan önemli bir tarım kolu olan bağcılığın geliştirilmesi amacıyla asma genetik kaynaklarının toplanmasına, muhafazasına ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar bağcılığımızın geleceği açısından önemlidir. Bu çalışmalardan en önemlileri, Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü tarafından kurulan "Milli Koleksiyon Bağı" dır. Ayrıca Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nde milli koleksiyon bağının bir paraleli de oluşturulmaktadır.

Yapılan çalışmalar, Dünya üzerinde yaklaşık 13.000, Türkiye'de de 1.400'den fazla üzüm çeşidi/tipi olduğunu, ancak ticari değeri olan üzüm çeşidinin 30 dolayında bulunduğunu göstermektedir (Sağlam ve ark., 2009; Sağlam ve Sağlam, 2018; Anonim, 2019a).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde bulunan Şırnak ilinin alanı 7172 km², ortalama yükseltisi 1400 m'dir. İlin yüksek kesimlerinde sert kara iklim, diğer kesimlerde ise karasal iklim hüküm sürmektedir (Anonim, 2019b).

Bölgenin geçim kaynağı esasen madencilik, ziraat ve ticarete dayalıdır. Kırsal alanda ana gelir kaynağı ise hayvancılıktır. Batı kesimi Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle bölümünde, diğer yarısı da Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde kalan ili; batıda Mardin, Kuzeyde Siirt, Kuzeydoğuda Hakkâri illeri, Güneyde de Irak ve Suriye ülkeleri çevirir. Ülkemiz bağ üretim alanı 3.786.828 da, üretim miktarı 3.933.000 ton, ortalama verim 1.039 kg/da'dır. Şırnak bölgesinde ise toplam bağ üretim alanı 30.760 da, üzüm üretim miktarı 17.258 ton ve ortalama üzüm verimi 561 kg/da olup ülkemiz ortalamasının oldukça altındadır (Çizelge 1). Ortalama verimin bu kadar düşük olmasında yer ve çeşit seçiminden bağdaki bakım işlemlerine kadar birçok faktör sayılabilir.

İlde üretilen üzümün % 50.5'i sofralık, % 38.2'si kurutmalık, % 11.3'ü şaraplık olarak değerlendirilmektedir (TÜİK, 2018).

Çizelge 1. Şırnak ili bağ alanı ve üzüm üretim miktarı

İlçeler (da)(ton)(kg/da)	Bağ alanı	Üzüm üretimi	Verim
Merkez	7.219	5.351	741
Cizre	197	61	310
İdil	19.067	10.449	548
Silopi	104	54	519
Uludere	657	97	148
Beytüşşebab	73	38	525
Güçlükonak	3.443	1.208	521
Toplam	30.760	17.258	561

Ülkemiz bağcılığında hem alan hem de üretim bakımından önemli bir yere sahip olan Güneydoğu Anadolu bölgesi içerisinde fazla önem arz etmeyen ancak eskiden beri yerli bağcılık yapılan Şırnak'ta İdil ilçesi önemli bir yere sahiptir (Kaya, 2018). Ancak bölge çiftçileri modern bağcılık teknolojileri ve yetiştirme yöntemleri hususunda yeterli bilgiye sahip değildirler.

İklim yapısı olarak bağcılığa uygun olmakla beraber, özellikle terör olaylarından dolayı şu ana kadar önemli ölçüde bir çalışma yapılamamıştır. Bölge üreticisi, geleneksel bağcılık yaptığından genellikle birim alandan az ve düşük kaliteli ürün elde etmektedir. Bu durum zaman içerisinde üreticinin bağa olan ilgisini azalttığından başka ürünlere yönelmesine sebep olmakta, her biri önemli birer gen kaynağı olan ve ıslah çalışmalarında araştırmacıya ışık tutacak olan bu üzüm çeşitlerinin kaybolmasına zemin hazırlamaktadır. Bu çalışma ile ilde yetiştirilen üzüm çeşitlerini ve bazı

özelliklerini tespit ederek katma değeri yüksek olabilecek çeşitleri üretime kazandırmak ve daha da önemlisi her biri birer gen kaynağı olan bu çeşitleri muhafaza altına alarak kayıp olmalarını önlemektir.

Materyal ve Metot

Materyal

Çalışma, 2018-2019 yıllarında, İdil ilçesi hariç, diğer ilçelerde yetiştirilen yöresel üzüm çeşitleri üzerinde yürütülmüştür. Bu üzüm çeşitleri; Bilbizeki, Kerküş, Tayfi, Sinciri, Reşşik, Zeynebi, Mor, Negotik, Dendor, Şehzay, Zerok, Reşik, Haseni, Kıtılnefis, Suray, Hışınuk üzüm çeşitleridir.

Metot

Bu çalışma, üzüm çeşitleri ve bunların ayrıntılı özellikleri daha önce tespit edilen İdil ilçesi hariç, diğer Tarım İlçe Müdürlükleri (Silopi, Cizre, Şırnak merkez, Uludere, Beytüşşebab) ile işbirliği halinde yürütülmüş olup, bunun için dinlenme döneminde her ilçede, Tarım ve Orman İlçe Müdürlüklerine gidilerek yörede yetiştirilen üzüm çeşitleri ve yetiştiriciliğin yapıldığı köyler hakkında bilgi alınmıştır. Hasattan hemen önce bağcılığın yapıldığı bu köylerdeki bağ alanlarına gidilerek yetiştiriciliği yapılan üzüm çeşitlerinin sinonimleri, tane şekli, rengi; salkım iriliği ve sıklığı; olgunluk zamanı, yaygınlık durumu, kullanım amacı gibi bazı özellikleri belirlenmiş ve fotoğrafları çekilmiştir. Ayrıca her çeşitten yaklaşık 1 kg salkım numunesi alınarak laboratuvarında hassas terazi ile tane ağırlığı (g), tatmak suretiyle tane kabuk kalınlığı, refraktometre ile kuru madde miktarı (%), pHmetre yardımıyla pH değeri, ölçü silindiri yardımı ile şıra randımanı (%) ve titrasyon yöntemi kullanılarak tartarik asit miktarı (g/l) tespit edilmiştir.

Çalışmada, 'Descriptors for Grape' adlı 'Üzüm Tanımlayıcıları' temel alınmakla beraber 5. Uluslararası Sempozyumda yayınlanan 'Minimal Descriptor List for Grapevine Varieties' adlı 'Üzüm Tanımlayıcı'larından da istifade edilmiştir (Anonim, 1983; Anonim, 1989; Anonim, 1990; Anonim, 2001; Anonim, 2012).

Bu kapsamda, tane rengi (OIV225), tane şekli (OIV223), tane ağırlığı (OIV503), salkım sıklığı (OIV204), suda erir kuru madde miktarı (OIV505), asitlik (OIV506), şıra randımanı (OIV233) kod numaralarına göre verilmiştir.

Kullanılan kısaltmalar:

Ağırlık; ağır. kalınlık; kal. SÇKM; kuru madde Randıman; rand.

Araştırma Bulguları ve Tartışma

Şırnak ili genelinde bağ alanlarında yetiştirilen mahalli (yöresel) üzüm çeşitleri ve özellikleri 'Yöresel Üzüm Çeşitleri ve Özellikleri' başlığı altında verilmiştir.

Yöresel Üzüm Çeşitleri ve Özellikleri

Çeşit ismi	: Bilbizeki
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Beyaz
Tane şekli (OIV223)	: Oval
Tane ağır. (OIV503)	: Çok ağır (5.9 g)
Kabuk kal.	: Orta
Salkım iriliği	: İri
Salkım sıklığı (OIV204)	: Orta-sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Yüksek (22)
Asit (g/l) (OIV506)	: Düşük (3.75)
pH	: 4.22
Şıra rand. (%) (OIV233)	: Yüksek (73)
Olgunlaşma zamanı	: Ağustos ortası Eylül başı
Değerlendirme Şekli	: Sofralık, Kurutmalık
Yaygınlık durumu	: Orta

Şekil 1. Bilbizeki üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Kerküş
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Beyaz
Tane şekli (OIV223)	: Yuvarlak
Tane ağırlığı (OIV503)	: Orta (2.9 g)
Kabuk kal.	: Kalın
Salkım iriliği	: Orta
Salkım sıklığı (OIV204)	: Orta-sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Yüksek (21)
Asit (g/l) (OIV506)	: Orta (7.50)
pH	: 3.91
Şıra rand. (%)	: Yüksek (70)
Olgunlaşma zamanı	: Eylül başı Eylül ortası
Değerlendirme şekli	: Pekmezlik, Kurutmalık
Yaygınlık durumu	: Yaygın

Şekil 2. Kerküş üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Tayfi
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Kırmızımsı beyaz
Tane şekli (OIV223)	: Elips
Tane ağırlığı (OIV503)	: Ağır (4.1 g)
Kabuk kal.	: Kalın
Salkım iriliği	: Orta
Salkım sıklığı (OIV204)	: Orta-sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Orta (17)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (3.75)
pH	: 3.82
Şıra rand.(%)	: Yüksek (69)
Olum zamanı	: Eylül başı Eylül ortası
Kullanım amacı	: Sofralık
Yaygınlık durumu	: Orta

Şekil 3. Tayfi üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Sinciri
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Beyaz
Tane şekli (OIV223)	: Yuvarlak
Tane ağırlığı (OIV503)	: Hafif (2.0 g)
Kabuk kal.	: İnce
Salkım iriliği	: Orta
Salkım sıklığı (OIV204)	: Orta-sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Düşük (14)
Asit(g/l) (OIV506)	: Orta (7.50)
pH	: 4.10
Şıra rand.(%)	: Yüksek (75)
Olum zamanı	: Eylül başı Eylül ortası
Kullanım amacı	: Sofralık, Pekmezlik
Yaygınlık durumu	: Orta

Şekil 4. Sinciri üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Reşşik
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Siyah
Tane şekli (OIV223)	: Yuvarlak
Tane ağırlığı (OIV503)	: Hafif (2.4 g)
Kabuk kal.	: Orta
Salkım iriliği	: Orta
Salkım sıklığı (OIV204)	: Sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Düşük (15)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (6.00)
pH	: 3.80
Şıra rand.(%)	: Düşük (44)
Olum zamanı	: Eylül ortası
Kullanım amacı	: Sofralık
Yaygınlık durumu	: Orta

Şekil 5.Reşşik üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Zeynebi
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Beyaz
Tane şekli (OIV223)	: Uzun elips
Tane ağırlığı (OIV503)	: Ağır (4.2 g)
Kabuk kal.	: Orta
Salkım iriliği	: İri
Salkım sıklığı (OIV204)	: Seyrek
SÇKM (%) (OIV505)	: Düşük (15)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (4.50)
pH	: 3.96
Şıra rand.(%)	: Orta (64)
Olum zamanı	: Ağustos ortası Ağustos sonu
Kullanım amacı	: Sofralık, Kurutmalık
Yaygınlık durumu	: Orta

Şekil 6.Zeynebi üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Mor
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Kırmızı
Tane şekli (OIV223)	: Yuvarlak
Tane ağırlığı (OIV503)	: Çok Ağır (6.6 g)
Kabuk kal.	: Kalın
Salkım iriliği	: Orta
Salkım sıklığı (OIV204)	: Orta-sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Düşük (16)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (6.50)
pH	: 3.97
Şıra rand.(%)	: Düşük (54)
Olum zamanı	: Eylül ortası
Kullanım amacı	: Sofralık
Yaygınlık durumu	: Orta

Şekil 7.Mor üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Negotik
Sinonimleri	: Negatik
Tane rengi (OIV225)	: Siyah
Tane şekli (OIV223)	: Yuvarlak
Tane ağırlığı (OIV503)	: Orta (3.2 g)
Kabuk kal.	: İnce
Salkım iriliği	: Ufak
Salkım sıklığı (OIV204)	: Seyrek
SÇKM (%) (OIV505)	: Yüksek (21)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (6.25)
pH	: 3.76
Şıra rand.(%)	: Düşük (50)
Olum zamanı	: Ağustos sonu
Kullanım amacı	: Sofralık
Yaygınlık durumu	: Az

Şekil 8.Negotik üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Dendor
Sinonimleri	: Dendar
Tane rengi (OIV225)	: Beyaz
Tane şekli (OIV223)	: Yuvarlak
Tane ağırlığı (OIV503)	: Ağır (4.4 g)
Kabuk kal.	: İnce
Salkım iriliği	: İri
Salkım sıklığı (OIV204)	: Seyrek
SÇKM (%) (OIV505)	: Çok Düşük (11)
Asit(g/l) (OIV506)	: Orta (7.75)
pH	: 3.48
Şıra rand.(%)	: Düşük (44)
Olum zamanı	: Eylül sonu
Kullanım amacı	: Sofralık
Yaygınlık durumu	: Orta

Şekil 9.Dendor üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Şehzay
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Siyah
Tane şekli (OIV223)	: Küt-kalın
Tane ağırlığı (OIV503)	: Hafif (3.6 g)
Kabuk kal.	: Kalın
Salkım iriliği	: Orta
Salkım sıklığı (OIV204)	: Sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Düşük (16)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (6.00)
pH	: 3.86
Şıra rand.(%)	: Orta (57)
Olum zamanı	: Eylül ortası
Kullanım amacı	: Sofralık
Yaygınlık durumu	: Orta

Şekil 10.Şehzay üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Zerok
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Beyaz
Tane şekli (OIV223)	: Yuvarlak
Tane ağırlığı (OIV503)	: Orta (3.9 g)
Kabuk kal.	: İnce
Salkım iriliği	: İri
Salkım sıklığı (OIV204)	: Sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Düşük (15)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (4.50)
pH	: 3.83
Şıra rand.(%)	: Düşük (51)
Olum zamanı	: Eylül ortası
Kullanım amacı	: Sofralık, Pekmezlik
Yaygınlık durumu	: Orta

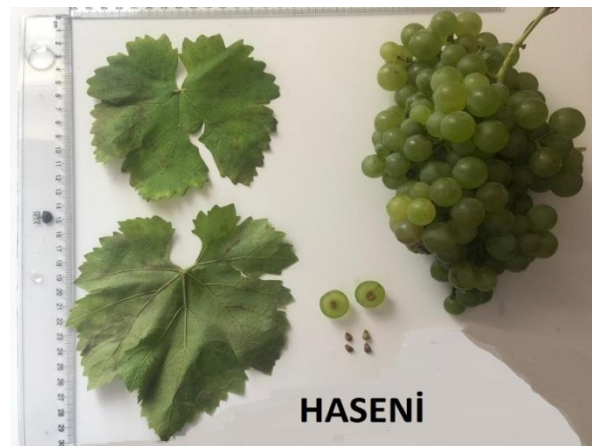
Şekil 11.Zerok üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Reşik
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Siyah
Tane şekli (OIV223)	: Elips
Tane ağırlığı (OIV503)	: Ağır (5.1 g)
Kabuk kal.	: Orta
Salkım iriliği	: İri
Salkım sıklığı (OIV204)	: Orta
SÇKM (%) (OIV505)	: Düşük (16)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (5.55)
pH	: 3.78
Şıra rand.(%)	: Orta (55)
Olum zamanı	: Eylül başı
Kullanım amacı	: Sofralık
Yaygınlık durumu	: Az

Şekil 12.Reşik üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Haseni
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Beyaz
Tane şekli (OIV223)	: Oval
Tane ağırlığı (OIV503)	: Ağır (5.2 g)
Kabuk kal.	: İnce
Salkım iriliği	: İri
Salkım sıklığı (OIV204)	: Orta-Sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Düşük (13)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (4.50)
pH	: 3.66
Şıra rand.(%)	: Yüksek (66)
Olum zamanı	: Eylül başı
Kullanım amacı	: Sofralık
Yaygınlık durumu	: Az

Şekil 13.Haseni üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Kıtılnefis
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Siyah
Tane şekli (OIV223)	: Oval
Tane ağırlığı (OIV503)	: Hafif (2.2 g)
Kabuk kal.	: İnce
Salkım iriliği	: Ufak
Salkım sıklığı (OIV204)	: Sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Orta (19)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (5.85)
pH	: 3.62
Şıra rand.(%)	: Orta (56)
Olum zamanı	: Eylül başı Eylül ortası
Kullanım amacı	: Pekmezlik, Sofralık
Yaygınlık durumu	: Yaygın

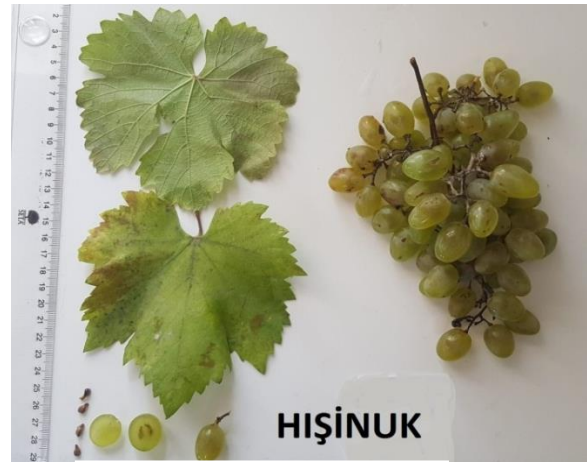
Şekil 14.Kıtılnefis üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Surav
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Beyaz-kırmızı
Tane şekli (OIV223)	: Oval
Tane ağırlığı (OIV503)	: Çok Ağır (6.4 g)
Kabuk kal.	: Kalın
Salkım iriliği	: İri
Salkım sıklığı (OIV204)	: Sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Düşük (13)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (5.55)
pH	: 3.92
Şıra rand.(%)	: Düşük (53)
Olum zamanı	: Eylül başı
Kullanım amacı	: Sofralık
Yaygınlık durumu	: Az

Şekil 15. Surav üzüm çeşidi

Çeşit ismi	: Hışınuk
Sinonimleri	: -
Tane rengi (OIV225)	: Beyaz
Tane şekli (OIV223)	: Uzun Elips
Tane ağırlığı (OIV503)	: Çok Ağır (5.6 g)
Kabuk kal.	: Orta
Salkım iriliği	: İri
Salkım sıklığı (OIV204)	: Orta-Sık
SÇKM (%) (OIV505)	: Yüksek (22)
Asit(g/l) (OIV506)	: Düşük (6.00)
pH	: 4.39
Şıra rand.(%)	: Düşük (50)
Olum zamanı	: Eylül başı
Kullanım amacı	: Sofralık
Yaygınlık durumu	: Az

Şekil 16.Hışınuk üzüm çeşidi

Eldeki verileri değerlendirdiğimizde; söz konusu 16 çeşitten 6 çeşit elips, 5 çeşit yuvarlak, 2'şer çeşit basık ve uzun elips, 1 çeşit ise küt-kalın grubunda yer almıştır. Ancak bir omcada veya çeşitte tane şeklinin çevre şartlarından fazla etkilenmemesi bu özelliğin ampelografideki önemini göstermektedir. Bununla beraber tane şeklinin tozlayıcı üzüm çeşidine göre değişebileceği bildirilmektedir (Karataş ve Ağaoğlu, 2007; Sabır, 2015; Şahin, 2016).

Tane kabuk rengi bakımından üzüm çeşitlerin çoğunluğu (8 çeşit) beyaz grubunda yer alırken 5 çeşit siyah, 2 çeşit beyaz-kırmızı, 1 çeşit ise kırmızı grubunda yer almıştır. Ben düşmeden itibaren yeşil rengin kaybolarak çeşide has bir hal aldığı bilinmektedir. Tane rengi her ne kadar üzüm çeşidine has olsa da, rengin yoğunluk ve birörnekliği aynı omcada bile farklılık göstermektedir. Bu durum ekoloji, hatta bakım şartları ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir.

Tane kabuk kalınlığı yemek suretiyle belirlenmiş olup; 6'şar adet üzüm çeşidinin orta kalın ve kalın, 4 adet üzüm çeşidinin ise ince kabuk kalınlığı grubunda olduğu tespit edilmiştir. Özellikle kalın kabuklu çeşitler muhafaza ve uzun mesafelere nakliyyede önem arz etmektedir. Salkım veya tanede en, boy, ağırlık gibi birçok kantitatif özelliklerde olduğu gibi kabuk kalınlığı da çeşit özelliği yanında çevre ve bakım şartlarından etkilenbilmektedir (Kamiloğlu ve Üstün, 2014). Nitekim İdil (Şırnak) yöresinde de yetiştirilen Bilbizeki (ince), Kerküş (orta), Tayfi (ince) ve Zeynebi (orta) üzüm çeşitlerinde kabuk kalınlığı, Şırnak ilinin diğer yörelerinde farklı bulunmuş olup sırasıyla orta, kalın, kalın ve orta kalın bulunmuş; benzeri sonuçlar tane ağırlığı, salkım iriliği ve sıklığı, olum zamanında da gözlenmiş ve tespit edilmiştir (Ünal ve Sevgin, 2017).

Tane ağırlığı bakımından üzüm çeşitlerinin 5 çeşit ağır, 4 çeşit çok ağır ve hafif, 3 çeşit de orta ağır grubunda yer almış; konuyla ilgili olarak çekirdeklerin, tane iriliği yanında tane şekline de etki ettiğini; tanenin çekirdek sayısı ve şekline göre şekil aldığı ifade etmektedirler. Genellikle iri ve ağır tanelerin çekirdekleri ağır olmakla beraber uzun tanelerin çekirdeklerinin de uzun olması dikkat çekmiştir (Kamiloğlu ve Üstün, 2014; Atak ve ark., 2011).

'EnxBoy' olarak hesaplanan salkım iriliği, çeşit tanımlamada kullanılan bir özelliktir. Bu bakımdan üzüm çeşitlerinin çoğu iri grubunda yer alırken 6 çeşit orta iri, 2 çeşit ise küçük salkım grubunda bulunmuştur. Salkımlar arasındaki irilik farkının aynı çeşitte, hatta aynı omcada bile görülmesi bakım şartları ve yetiştiği ortamın büyük etkisi olduğunu göstermektedir. Nitekim araştırmacılar verdikleri bilgide ağırlık, en ve boy gibi kantitatif; renk, tüylülük ve şekil gibi kalitatif özelliklerin teşekkülünde hem genlerin, hem de çevrenin, hatta bakım işlemlerinin farklı seviyelerde etki ettiği ifade etmektedirler (Şensoy ve Balta, 2010; Tangolar ve ark., 2013; Eren ve Yağcı, 2015; Aşçı ve ark., 2017).

Salkım sıklığı (OIV204) bakımından 8 üzüm çeşidinin orta sık grubunda yer alırken, 5 üzüm çeşidinin sık, 3 üzüm çeşidinin ise seyrek salkım grubunda olduğu görülmüştür. Ancak salkım sıklığı üzerine de, yukarıda bildirildiği gibi, bakım işlemleri, iklim ve çeşidin çiçek yapısının etkili olduğu bildirilmektedir (Tangolar ve ark., 2013; Bekar, 2016).

İncelenen üzüm çeşitlerinin hasat döneminde yapılan analizleri dikkate alındığında ise suda çözünebilir kuru madde (% SÇKM) miktarı; 1 çeşitte orta seviyede bulunurken 3 çeşitte yüksek, 12 çeşitte ise düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Çeşitlerin çoğunda suda çözünür kuru madde oranının düşük olması; çeşit ve ekoloji farklılığı (Kayalar, 2015; Yıldırım, 2019) yanı sıra çeşitli sebeplerden dolayı uygun hasat döneminin yakalanamaması da etkili olabilmektedir.

Şıranın % asit içeriği, 3 çeşitte orta, 13 çeşitte ise düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Suda çözünür kuru madde miktarında yapılan yorumun bir benzerini % asitlik için de yapmak mümkündür.

Araştırmamızda, yine sırada pH değerleri de çeşitler arasında farklılık göstermiştir. Nitekim yürütülen bir çalışmada (Keskin ve ark., 2013), oluma kadar pH'nın önemli derecede arttığını, pH'daki bu değişim ile yeme kalitesindeki uygunsuz tatların kaybolduğu ve değiştiği bildirilmektedir. Bu çalışmada en düşük pH 3.48 ile Dendor, en yüksek pH 4.39 ile Hışınuk üzüm çeşitleri verirken, diğer üzüm çeşitleri bu iki değer arasında sıralanmışlardır.

Şıra randımanı bakımından 7 çeşit düşük grupta yer alırken 4 çeşit orta, 5 çeşit ise yüksek sınıfında sıralanmış olup, şıra randımanı özellikle şıralık çeşitler için ön plana çıkmaktadır.

Olum zamanı olarak çeşitler Ağustos ortası-Eylül sonu arasında hasat edilmekle beraber çeşitlerin çoğu Eylül ortalarında hasat edilmektedir. Aynı şekilde şıra randımanı ve olum zamanı da bir çeşit özelliği olmakla beraber ekoloji ve bakım işlemlerinin de oldukça etkili olduğu görülmektedir.

Kullanma amacı olarak çeşitlerin çoğu sofralık olarak tüketilirken Bilbizeki üzüm çeşidi gibi daha fazla kuru madde biriktiren birkaç çeşit kurutmalık, Kıtılnefis ve Kerküş üzüm çeşidi gibi bazı çeşitler ise pekmez yapımında değerlendirilmektedir. Bu, üzüm çeşitlerinin kullanım amacında çeşit özelliği etkili olduğu gibi, yöre insanının uzun yıllara dayalı alışkanlıklarının da etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çeşitlerin yaygınlık durumuna baktığımızda ise bunun yöre yöre değişmekte olduğunu görmekteyiz. Örneğin, Tayfi ve Kıtılnefis üzüm çeşitleri İdil yöresinde az seviyede yetiştirilirken, Uludere ve Güçlükönak'ta yaygın, buna mukabil Mazrone üzüm çeşidi İdil yöresinde daha yaygın olarak yetiştirilmektedir.

Bölgede bağların, genellikle ekonomik değeri düşük çok sayıda çeşitten oluşması ve bu çeşitlerin bağda karışık olarak bulunması, bakım işlemleri yanında ürünün değerlendirilmesini de zorlaştırmaktadır. Ayrıca ismine doğru sağlıklı materyal teminini de riske sokmaktadır. Bunun yerine bağların ekonomik değeri yüksek 1-2 çeşitten oluşması ve bu çeşitlerin bağa belli bir plan içerisinde yerleştirilmesi yetiştiricilik açısından çok daha uygun olacaktır.

Üzüm çeşitlerinin tanımlanmalarında kullanılan renk, şekil ve ağırlık gibi özellikler; çeşit özelliği yanında yöre ve bakım şartlarına göre de büyük değişiklikler gösterebildikleri belirlenmiştir.

Hazırlanacak yeni projeler ile yürütülecek bir ıslah çalışmasına kaynak oluşturması ve kaybolmasının önlenmesi amacı ile Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nde bulunan 'Milli Koleksiyon Bağ'ına veya Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nde bunun bir paraleli kurulan bağa bulunmayan çeşit/tiplerin aşılmalari planlanmaktadır.

Sonuç

Bölgede yetiştiriciliği yapılan ve her biri genetik kaynak olan yerli üzüm çeşitlerini ve bu çeşitlerin bazı özelliklerini belirleyerek, ileride yürütülecek üretim ya da ıslah çalışmalarına katkıda bulunmak ve bunların değişik sebeplerden dolayı genetik erozyona uğramalarını önlemek amacı ile gerekirse alınacak aşı materyalleri ile 'Tekirdağ veya Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü'nde kurulu bulunan "Milli Koleksiyon Bağ"ına aşılama; standartlara girebilecek özelliklere sahip genotiplerin tespiti halinde "klon seleksiyonu" başlatmak ve bu çeşitler ile kapama tarzda modern bağ tesislerini teşvik ederek bağcılığı yaygınlaştırmak ve rantabil hale getirerek üreticinin gelir seviyesine katkıda bulunmak, dolayısıyla refah seviyesini artırmak olarak sayabiliriz.

Teşekkür: Çalışma Şırnak Üniversitesi BAP kordinasyonu birimince 2019.FNAP.13.01.02 numaralı proje bünyesinde desteklenmiştir.

Kaynaklar

- Anonim, 1983. Descriptor for grape. IBPGR Secretariat. Rome Symposium on Grape Breeding, Geilwerlerhof. 93p.
- Anonim, 1989. Minimal descriptor list for Grapevine varieties. 5th International Symposium on Grape Breeding, Geilwerlerhof.
- Anonim, 1990. Standart Üzüm Çeşitleri Katalogu. Tar. Or. ve Köyişl. Bak. Yayınları, Ankara, Seri No: 15, 91s.
- Anonim, 2001. 2. Edition of the OIV descriptor list for grape Varieties and vitis species. Organisation Internationale de la Vigne et du Vin, Paris.
- Anonim, 2012. Türkiye Asma Genetik Kaynakları. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bak., TAGEM, Tekirdağ Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, Tekirdağ.
- Anonim, 2019a. <https://www.haberler.com/turkiye-de-bin-400-e-yakin-uzum-cesidi-bulunuyor-8920373-haberi/>. Erişim Tarihi: 3 Kasım 2019.
- Anonim, 2019b. <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9E%C4%B1rak>. Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2019.
- Ağaoğlu, Y. S. 2006. Türkiye'de üzümü meyvelerin bugünkü durumu ve geleceği. II. Ulusal Üzümü Meyveler Sempozyumu. Nobel Yayım Dağıtım, (s. 1-7), Tokat.
- Aşçı, Ö. A., Babalık, Z., Demirci, T., Baydar, N. B., 2017. Alphonse Lavallée üzüm çeşidinde borik asit uygulamalarının bazı kalite kriterleri üzerine etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 12 (2):40-46.
- Atak, A., Altındışli, A., Özer, C., Kahraman, K. A., 2011. Melezleme ile elde edilen üzüm (*Vitis vinifera* L.) çeşit adaylarının bazı kalite özelliklerinin belirlenmesi. Bahçe 40 (2): 1 – 11.
- Bekar, T., 2016. Şaraplık üzüm kalitesi üzerine yetiştiriciliğin etkileri. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 3(4): 255–264, 2016.

- Çelik, S., 2011. Bağcılık (Ampeloloji). Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü. Cilt 1, 3. Baskı, Tekirdağ, 427s.
- Eren, F., Yağcı, A., 2015. Gemerek (Sivas) yöresinde yetiştirilen üzüm çeşitlerinin ampelografik özelliklerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. Selçuk Üniversitesi, Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi-A 27 (Türkiye 8. Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu, Özel Sayısı):s. 580-585, 2015.
- Ergül, A., Kazan, K., Aygün, H., Burak, B., Ayanoğlu, H., Kuden, A., Bayazıt, B., Çölekçioğlu, S., Akçay M. E., Yaşasın, A.S., Atak, A., Kocataş, H., Şahin, N., Tan, N., Öz, M. H., Karadoğan, B., Vurgun, H., Doğan, A., Demirtaş, İ., Öztürk, G., Pektaş, M., Söylemezoğlu, G., Çelik, H., Boz, Y., Özer, C. Akman, B., 2006. Ülkemizde ekonomik öneme sahip bazı meyve türleri ile asma gen kaynaklarının high-throughput moleküler yöntemlerle tanımlanması. 105G078, TAGEM-Tubitak projesi.
- Gerçekçioğlu, R., 2008. Meyveciliğin Ülke Ekonomisindeki Yeri. Genel Meyvecilik (Meyve Yetiştiriciliğinin Esasları) Nobel Yayın Dağıtım, (s. 3-29), Ankara.
- Kamiloğlu, Ö., Üstün, D., 2014. Bazı Şaraplık Üzüm Çeşitlerinin Hasat Sonrası Kalite Özellikleri. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi. 1(3): 361-368, 2014.
- Karataş, H. ve Ağaoğlu, Y. S., 2007. Bazı üzüm çeşitlerinin döl verimleri üzerine tozlayıcı Kalecik karası çeşidinin etkileri. Tarım Bilimleri Dergisi. 2007, 13(3) 261-264.
- Kaya, M., 2018. Diyarbakır ili üzüm çeşitlerinin verim ve kalite özelliklerinin belirlenmesi. Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 123s.
- Kayalar, M., 2015. Tokat ilinde farklı yörelerde yetiştirilen Narince üzüm çeşidinden üretilen şarapların bazı kalite özelliklerinin belirlenmesi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. S.?
- Keskin, N., Yağcı, A., Keskin, S., 2013. Sivas-Gemerek yöresi üzümünün bazı kalite özelliklerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. YYÜ Tar. Bil. Derg., 2013, 23(3): 271-278.
- Sabır, A., 2015. Xenia and metaxenia in grapes: differences in berry and seed characteristics of maternal grape cv. 'Narince' (*Vitis vinifera* L.) as influenced by different pollen sources. Plant Biology, 17 (2): 567-573.
- Sağlam, H., Sağlam, Ö.Ç., Yağcı, A., Merken, Ö., Ünal, A., İnan, M.S., 2009. Ege bölgesi asma genetik kaynakları. 7. Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu, 1, 18-22. (Tam Metin Bildiri)/(Yayın No:706160)
- Sağlam, H. ve Sağlam, Ö.Ç., 2018. Bilecik ili asma genetik kaynaklarının belirlenmesi. BAHÇE Dergisi, Özel sayı, Cilt 47, Yıl 2018, sayfa 279-286
- Serhat, M. İ., 2016. Iğdır yöresinde yetiştirilen yerel üzüm çeşitlerinin ampelografik özelliklerinin belirlenmesi. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. S.
- Şahin, G., 2016. Farklı tozlayıcıların Alphonse Lavallée (*V. vinifera* L.) üzüm çeşidinde tane tutumu ile tane ve çekirdek özellikleri üzerine etkileri. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. S.
- Şensoy, R.İ. G., Balta, F., 2010. Bazı üzüm çeşitlerinin Van ekolojik şartlarına adaptasyonu. YYÜ Tar Bil Derg., 2010, 20(3): 159-170.
- Tangolar, S., Şahan, E. ve Tangolar, S., 2013. Flame Seedless ve Alphonse Lavallée üzüm çeşitlerinde bilezik alma ve salkım seyreltmesi uygulamalarının bazı salkım ve tane özellikleri üzerine etkisi. 8. Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu, 25-28 Eylül 2013. PS-051. Konya.
- TÜİK, 2018. Bitkisel üretim istatistikleri. [https:// biruni. tuik. gov. tr/](https://biruni.tuik.gov.tr/). Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2019.
- Uysal, T., Boz, Y., Yaşasın, A. S., Gündüz, A., Avcı, G.G., Sağlam, M., Öztürk, L., Kıran, T., Solak, E., 2016. Türkiye asma genetik kaynaklarının belirlenmesi, muhafazası ve tanımlanması üzerinde araştırmalar. Bahçe Özel Sayı: VII. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi Bildirileri-Cilt II: Sebzeçilik-Bağcılık-Süs Bitkileri.
- Ünal, M.S., Sevgin, N., 2017. İdil/Şırnak yöresi üzüm çeşitleri ve bazı ampelografik özellikleri. 2nd International Mediterranean Science and Engineering Congress (IMSEC 2017).
- Yıldırım, M., 2019. Şırnak ili idil ilçesinde yetiştirilen üzüm çeşitlerinin ampelografik özelliklerinin belirlenmesi. Şırnak Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 134s.